İBNİ SEMMÂK

Va'z etmekte eşsiz bir hadîs âlimi. Zamanının imamı, insanların makbûlü, güzel hikmetli söz ve beyan sahibidir. İsmi, Muhammed bin Semmâk el-Kûfî, künyesi Ebü'l-Abbâs'dır. İbni Semmâk diye meşhûr olmuştur. Çok ibâdet eden ve zâhid (dünyâya kıymet vermeyen) bir insandı. Sözleri ve va'zlarının çoğu toplanmışlar. Ayrıca Hişâm bin Urve, A'meş ve bir kısım hadîs âlimlerinden hadîs dinlemiştir. Ahmed bin Hanbel ve zamanındaki bir çok hadîs âlimi kendisinden rivâyette bulundu. Hârûn Reşîd zamanında Bağdâd'a geldi. Orada bir müddet kaldı. Sonra Kûfe'ye döndü. Kûfe'de 183 (m. 799) yılında vefât etti. Vefât etmeden önce "Allahü teâlâya itaat etmediğin zaman (azâbından) kork. O'na isyan etmedikçe de (rahmetini) bekle" buyurdu. Muhammed bin Semmâk, yaşayışı ve hikmetli sözleriyle, binlerce insanın Allahü teâlânın râzı olduğu yola kavuşmasına sebep olmuştur. Hıristiyan bir genç iken, İbni Semmâk'tan işittiği sözlerden kalbinde îmân nûru parlayan Ma'rûf-i Kerhî'yi, İmâm-ı Ali Rızâ'ya götüren ve orada îmân etmesine sebep olan İbni Semmâk'tır. Çok tevâzu sahibi olup, kendini herkesten aşağı görürdü. "Tevâzuun en üstünü, kendini hiç kimseden üstün görmemektir." buyururdu.

İbni Semmâk, bildiklerini, öğrendiklerini yerine getiren Allahın sevgili bir kuluydu. Bir defasında vâ'zında: "İçinizde nice Allahü teâlâyı hatırlatan kimseler vardır ki, kendileri Allahü teâlâyı unutmuşlardır. Yine öyleleri vardır ki, Allahü teâlânın yasak, haram kıldığı şeylere karşı cüretkâr oldukları halde (ya'nî haram işledikleri halde) başkalarını Allahü teâlâya yaklaştırmaya çalışırlar. Yine sizden öyleleri vardır ki,

kendileri Allahü teâlâdan kaçtıkları halde, insanları Allahü teâlâya çağırırlar” diyerek, ilmiyle âmil olmayan, bildikleriyle amel etmeyen ve böylece gaflet içinde kalan kimselerin hâlini dile getirmiştir. Yine “Amelsiz ilim peşinde koşanın misâli şeytandır. Kendisini makam, mevki arzusuna kaptıranın misâli Firavun’dur. Ya’nî makam korkusundan îmân etmemiştir” sözleriyle amelsiz ilim sahiplerini ve makam, mevki peşinde koşanların hâlini haber vermiştir. Buyurdu ki: “Allahü teâlânın emirlerine itaat etmenin faydaları, sadece yüzleri nûrlandırıp güzelleştirmek, kalblere sevgisini yerleştirmek, vücûd a’zâlarını kuvvetlendirmek, nefse emniyet bahşetmek ve insanlara karşı şehâdetinin kabûlüne vesîle olmak gibi faydalardan ibâret bile olsa; günahlardan el çekip Allahü teâlâya yönelmek için yine kâfi gelirdi. Günahlar ise yüzü çirkinleştirmek, kalbleri karartmak, la’netle anılmaya sebep olmak, nefsin kendine güvenini arttırmak ve şehâdetin (şahitliğin) düşmesi... gibi zararlardan başka zararı olmasa bile, kişiye yeter de artar bile. Allahü teâlâ; her itaat eden kuluna itaatin sevincini, her isyan edene de isyanın hüznünü tatmaları için çabucak alâmetler verir.” Muhammed İbn-il Hasen, Rukbe’ye vâli ta’yin edildiğinde ona nasîhat olarak yazdığı mektûbta buyurdu ki: “Her hâlinde takvâ üzere ol, Allahü teâlânın ni’metlerine şükret ve O’ndan kork. Ni’mete şükretmek; günah işlememekle olur. Muhakkak her ni’mette bir delîl (huccet) ve mes’ûliyet vardır. Huccet, delîl, o ni’metin Allahü teâlâ tarafından verilmiş olmasıdır. Mes’ûliyetine gelince; o ni’met olduğu halde günah işlememektir. Allahü teâlâ sana afiyet versin, işlediğin günahları ve yaptığın kusurları affetsin.” Buyurdu ki: “Senden kaçan ve görüşmek istemeyen kişiyle görüşme, onu arama. Fakat seni soran ve arayan kişiyi gözet (her hâlini sor) ve her hâlinden haberdar ol.”

İbni Semmâk, Hârûn Reşîd’in bulunduğu bir meclise geldi ve Eshâb-ı kiramı (aleyhimürrıdvân) ve Hazreti Ebû Bekir, Ömer ve Osman’ı (r.anhüm) şu sözlerle medh etti: “Allahü teâlâya hamd olsun, Resûlullaha (aleyhisselâm) salât ve selâm olsun. Sonradan gelenlerden (ya’nî Eshâb-ı kiramdan olmayanlar) bin tanesi, Eshâb-ı kiramdan en aşağıda olanın derecesine yaklaşamaz. Onlar (ya’nî Eshâb-ı kiram) Allahü teâlânın azâbından emîn oldular. Babalarımız ve dedelerimiz de îmân edip, kılıç korkusundan emîn oldular. Yâ Ebâ Bekir; “Sen Allahü teâlâya kulluk ve itaatte öyle bir dereceye ulaştın ki, Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde seni medh-ü sena ediyor. Yâ Ömer, Sen bir halife, emir değil, müslümanların babasısın. Yâ Osman, Sen mazlûm olarak, günahsız olarak şehîd edildin ve defn edildin. Sen olgunluk yaşında idin. Ama küçük bir çocuk gibi (günahsız) vefât ettin.”

Buyurdu ki: “İlim ve amel sahibi olduğu halde riyakâr olan kimse, içinde gizlediğini (riyayı) insanlara bildirseydi elbette insanlar ondan yüz çevirir ve akılsız olduğuna hükmederlerdi.” Herkesin birbirine karşı vazîfeleri ve hakları olduğunu anlatır ve bunların yerine getirilmesini isterdi. “Hükümdârların, kendi teb’asına, teb’asının da hükümdârlarına karşı insaf ile hareket etmesi lâzımdır. Halife Ömer bin Abdülazîz, hilâfet makamına oturduğu zaman ağlamaya başladı. Hanımlarını, çocuklarını ve câriyelerini toplayıp, onları kendisiyle beraber kalıp kalmamakta serbest bıraktı. Onlara dedi ki: “Ben bugünden itibâren öyle bir iş ve mes’ûliyeti yüklenmiş bulunuyorum ki, artık sizinle meşgûl olmaya zamanım kalmayacak. İnsanlar kıyâmet gününde hesâblarını verinceye kadar, boş vaktim yok demektir. Bunun üzerine aile efradı ağlayıp öyle çığlıklar attılar ki, yakın komşular onlardan birinin vefât ettiğini sanmışlardı” sözleriyle bu haklardan bahsetmiştir.

Buyurdu ki: “Bize göre insanlar üç kısımdırlar; a) Zâhidler (dünyâya ehemmiyet vermiyenler), b) Dünyâya rağbet edenler, c) Sabredenler. Zâhidler dünyâdan kendilerine bir şey verildiği zaman sevinmezler, kaybettikleri bir şey için de üzülmezler. Sabredenler de iki kısımdırlar. Zâhirde (dış görünüşünde) zâhid gibi olanlar ve hakiki sabredici olanlar. Zâhidlere benzeyenler zâhid değildirler. Dünyâya rağbet edenler, oyun, eğlence ve ne yaptıklarının farkında olmadan yaşayıp giderler.”

“Akıllı kimselerin arzusu, düşüncesi, Cehennemden kurtulmak ve haramlardan kaçmaktır. Ahmak olanın arzusu, oyun ve eğlencedir” ve “Ölüm meleği yastığının dibinde durduğu halde uyuyana, (gaflette olan kimseye) çok şaşılır” sözleriyle âhıreti unutup gaflette olan insanlara duyduğu hayreti bildirmiştir. Her şeyden evvel farzları yapıp haramlardan ve şüpheli olan şeylerden sakınmayı söyler, nafilelerle uğraşılacak zaman olmadığını bildirir: “Zarurî din bilgilerini alıp, fudûl, ya’nî fâidesiz şeyleri terk etmek, akıl sahiplerinin işidir” buyurdu. Kendisi dünyâya kıymet vermez ve herkesin haram olan dünyâ lezzetlerini terk etmesini isterdi.

"Allahü teâlâ dünyâyı lezzetlerle ve âfetlerle doldurdu. Helâlleri güçlüklerle, haramları da mesuliyetlerle beraber kıldı" buyurarak haramdan sakınanların âhıretteki azâblardan kurtulacağını ve Allahü teâlânın emrine uyanların çektikleri güçlüğe karşı, âhırette mükâfat göreceklerini bildirmiştir.

Muhammed bin el-Yemân diyor ki: Bağdâdlı arkadaşlarımdan birisi, İbni Semmâk hazretlerine mektûb yazıp dünyâyı kendisine anlatmasını istedi. Cevâbında "Allahü teâlâ dünyâyı şehvetlerle ve âfetlerle doldurdu, helâlleri güçlüklerle, haramları da mes'ûliyetlerle birleştirdi. Helâller için hesaba çekeceğini, haramlar için azâb edeceğini bildirdi. Vesselâm" yazarak gönderdi. İbni Semmâk hazretleri, her yerde, herkese Allahü teâlâyı hatırlatırdı. Pazara girdiği zaman: "Ey pazardakiler pazarınızda kesad (durgunluk), iyilerinizde hased, alış verişlerinizde fesâd (İslâmiyete uygunsuzluk) var. O halde nefslerinizi gaflet uykusundan uyandırınız" sözleriyle herkese âhıreti hatırlatır ve Allahü teâlânın emirlerine itaat etmeyi, hile yapmamayı tavsiye ederdi.

Söylenilen söze çok dikkat edilmesini herkese söylerdi ve "Sen, duyduğunu başkalarına söyleyenden daha çok, gizler görünenden kork. Çünkü böyle olan kimseye, insanlar yalan yakıştıramazlar daha çok inanırlar. Sizden biriniz ba'zan kendisine itimâd eden birine bir söz söyler. O da onu yayar, bu yüzden ülkeler harâb olur" buyurarak gıybet edilmemesini ve az konuşmayı, sırrını hiç kimseye söylememeyi tavsiye ederdi.

Muhammed İbni Semmâk, Süfyân-ı Sevrî'den rivâyetle şöyle anlattı: Bir kadın muhtaç oldu. Elbiselerini giydi. Kocası nereye gittiğini sordu. Kadın "Yûsuf aleyhisselâma gideceğim ve ihtiyâcımızı ona anlatacağım" dedi. Kocası "Biz sana bir kötülük gelmesinden korkarız" dedi. Kadın "Ben Yûsuf'dan (aleyhisselâm) hiç korkmam. Çünkü O, Allahü teâlâdan korkar" dedi ve Yûsuf'un (aleyhisselâm) geçeceği yol üzerine oturdu. Yûsuf (aleyhisselâm) geçerken ayağa kalktı ve: "Tâati sebebiyle köleyi melik (sultan) yapan ve isyanı (günahı) sebebiyle meliki köle yapan Allahü teâlâya hamd ederim" dedikten sonra ihtiyâcını söyledi. Yûsuf (aleyhisselâm) emretti ve kadının ihtiyâcı olan şeyin temin edilmesini istedi.

"Buyurdu ki, "Herkesin muhtaç olduğu kıyâmet günü için hazırlanan, ölüm gelmeden evvel ölüme hazırlanıp; önceden bir şeyler gönderen, gençliği ve kuvveti kendisini aldatmayıp arzusuna koşan (Allahü teâlânın emrine sarılan) gençlere müjdeler olsun."

Buyurdu ki: "İnsanlar üç kısımdır: Birincileri, günahkârlar sınıfı olup, günahlarına tövbe edip bir daha günahlara dönmek, istemeyenlerdir. Bunlar iyidir. Makbûldür. İkincileri, Günah işlerler sonra tekrar tekrar günah işlerler, sonra üzülürler, sonra yine günah işlerler, sonra da ağlarlar. Bunların kurtulması umulur. Fakat helak da olabilirler. Üçüncüleri, günah işlerlerken pişman olmazlar, pişman olurlar üzülmezler ve yine günah işlerler ağlamazlar. Bunlar Cennet yolundan Cehennem yoluna sapmış olanlardır."

"Irak'tan çıkıp sahil şehirlerinden birisine gitmek istedim. Karanlık bir gecede dağda yürürken, dağın başında insanlardan uzaklaşıp kendi başına yaşayan ve Allahü teâlâ ile ünsiyyet (dostluk) eden bir adama rastladım. Selâm verdim. O da selâmımı aldı sonra bana, "Nerden geliyorsun?" diye sordu "Irak'tan geliyorum, sahil şehirlerinden birine gitmek istiyorum" dedim. "Orada bir işin mi var, yoksa gezmek için mi gidiyorsun?" dedi. "Bir işim yok" dedim. Ah-û figân etti ve ağladı. "Ey Allahın kulu seni ağlatan, inleten şey nedir?" dedim. "Kalbi rahatlayan, Allahü teâlâdan başka şeyleri unutan ve azâbı ilâhiden müsterih olan kişilerin yaşayışını hatırladım" dedi. Ben de "Kederli bir kimseyim" diye cevap verdim. "Senin derdin, kederin nedir?" dedi. "Üç suâldir" dedim. "Onlar nelerdir?" dedi. "Allahü teâlâdan korkmanın alâmeti nedir?" dedim. "Hüzündür" dedi. Allahü teâlâyı istemenin alâmeti nedir?" dedim. "Taleptir" dedi. "Ümidin alâmeti nedir?" dedim. "Ameldir" dedi. "Bizim zayıflığımızın (Allahü teâlânın emirlerini yapmaktaki gevşekliğimizin) sebebi nedir?" dedim. "Çünkü, siz Allahü teâlânın affına güveniyorsunuz. Eğer Allahü teâlâ size ceza vermekte acele etseydi günahları bırakır itaate dönerdiniz. Fakat Allahü teâlâ sizin günahlarınızı örttü." Sonra şu şiiri okudu:

Dinleyip düşünerek anlasaydın sözümü, ölmeden evvel ölüp tarardın sen özünü, ibâdet eyle dâim, uy helâl ve mübaha. Bir gün öleceksin sen devam etme günâha.

İbni Semmâk, Abbasî halifelerinden birinin huzûruna girdi. Halife bu sırada bardak ile su içiyordu. Halife, İbni Semmâk'a: "Bana nasîhat et" dedi. İbni Semmâk, "Susuzluktan ölecek bir

halde olsan ve seni ölümden kurtaracak suyu bütün servetin karşılığında verecek olsalar ne yapardın?” diye sordu. Halife: “Bütün servetimi verir suyu alırdım” deyince İbni Semmâk, “O halde, bir bardak su kadar kıymeti olan servetinle ne diye öğünüp duruyorsun?”

Kendisinden nasîhat isteyen bir kimseye: “Gizli hâlinde sırdaşın, açık hâllerinde koruyucun, gece ve gündüz her hâlinde seni gören ve bilen Allahü teâlâyı her an kalbinde bulundur. (Onu bir ân unutma ve) O’nu çok sev. Mülk ve saltanat O’nundur. Onun mülkünden çıkamazsın. O halde O’ndan korkun ve sakınman çok olsun. Biliniz ki akıllı olan kimsenin günah işlemesi, ahmak kimsenin günah işlemesinden, âlimin günah işlemesi fasıkın günah işlemesinden, zenginin günah işlemesi fakîrin günah işlemesinden çok daha fenâdır. Delinen bir kapta balın durmadığı gibi, delik olan (Allahü teâlâdan başkasına bağlanan) kalbte de hikmet durmaz” buyurmuştur.

Yine “İnsan günahlardan sakındığı kadar, Allahü teâlâyı tanır” buyurarak Allahü teâlâyı tanıyan kimsenin günah işlemeyeceğini bildirmiştir.

İbn-i Semmâk, A’meş’den, O da Süfyân-ı Sevrî’den, O da Abdullah bin Mes’ûd’dan Resûlullahın (aleyhisselâm) şöyle buyurduğunu rivâyet etmişlerdir: “Hiç bir kul yoktur ki, atmış olduğu her adımdan ve onun lezzetlerinden hesaba çekilmiş olmasın.”

Yine Muhammed İbni Semmâk, Muhammed bin Amr’dan, O da Ebû Seleme’den, o da Ebû Hureyre’den (radıyallahü anh), rivâyetinde, Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: “Fakirler zenginlerden, bin yıl evvel Cennete girerler.”

Yine Avvâm bin Havşeb’den, O da Ebû Hureyre’den (radıyallahü anh) “Halîlim (sevgilimiz) Hazreti Peygamber (aleyhisselâm) bana her aydan üç gün oruç tutmayı, uyumadan evvel vitr namazını ve duhâ namazını kılmayı tavsiye buyurdu.”

Muhammed bin Semmâk, Eş’ab bin Sa’d Ya’lâ bin Atâ, Abdullah bin Ömer’den rivâyet etti ki, Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: “Allahü teâlânın rızâsı, babanın rızâsındadır(rızâsına bağlıdır).”

“Merhamet etmeyene, merhamet olunmaz.” hadîs-i şerîfi de O’nun rivâyetlerindendir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-8, sh. 203

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-2 sh. 5261, 5262 cild-4, sh. 301 cild-5, sh. 232 cild-6, sh. 395

3) Câmi-ü-kerâmât-il evliyâ cild-1, sh. 102

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 61

5) Risâle-i Kuşeyrî sh. 62, 71, 303, 329, 700, 705, 706

6) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 101

7) Târîh-i Bağdâd cild-5, sh. 365

8) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 152